

Marek Mrówczyński

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

marekmr@ukw.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3614-2628>

Zasadnicze cechy nowego modelu postępowań dotyczących niewypłacalności dłużnika będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2020.014>

1. Uwagi wprowadzające

Rozważania zawarte w niniejszym opracowaniu poświęcone są uchwalonej w 2019 r.¹ nowelizacji przepisów normujących tzw. upadłość konsumencką, która to nowelizacja weszła w życie 24 marca 2020 r. W tytule opracowania termin „upadłość konsumencka” nie został jednak użyty. Termin ten bowiem w obliczu treści wskazanej nowelizacji staje się nieadekwatny do określenia całości rozwiązań prawnych mających zastosowanie w celu zaradzenia sytuacji niewypłacalności konsumenta (rozumianego jako osoba fizyczna nieprowadząca działalności gospodarczej²). Kwestia ta będzie w dalszym

¹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1802).

² Sformułowanie „upadłość konsumencka” abstrahuje od definicji konsumenta zawartej w art. 22¹ k.c., w myśl której konsumentem jest osoba fizyczna

ciągu tych rozważań rozwijana. Niemniej aby uniknąć niejasności, należy od razu wyraźnie zaznaczyć, że z jednej strony przez upadłość konsumencką rozumie się określoną instytucję prawną, ale z drugiej – w ramach pewnego uproszczenia – termin „upadłość konsumencka” często bywa stosowany jako synonim konsumenckiego postępowania upadłościowego; tak jak w ogóle „upadłość” bywa synonimem „postępowania upadłościowego”³. Z kolei niewypłacalność jest – w odróżnieniu od upadłości – przesłanką (podstawą) ogłoszenia upadłości (nie tylko w polskim, ale też w wielu innych systemach prawnych). Równoległe w polskim systemie prawnym przyjęto regułę, że niewypłacalność lub zagrożenie niewypłacalnością to przesłanki otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego (zob. art. 6 p.r.); z tym że zdolność restrukturyzacyjna przysługuje wyłącznie przedsiębiorcom oraz niektórym innym podmiotom wymienionym w przepisach (zob. art. 4 ust. 1 p.r.).

Wprowadzony obecnie w życie model postępowań dotyczących niewypłacalności dłużnika będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej jest efektem istotnej ewolucji rozwiązań normatywnych. Nowy stan prawny będzie oczywiście wymagał dogłębnych analiz dogmatycznych, szczególnie w miarę pojawiających się problemów praktycznych. W niniejszym natomiast opracowaniu podjęta zostaje próba rozważenia przede wszystkim samej istoty dokonanych zmian ustawodawczych. Trzeba bowiem zauważyć, że prosta lektura znowelizowanych przepisów nie daje zbyt dużych szans osobom mniej zorientowanym w problematyce, o której mowa, na uchwycenie tej istoty.

Otóż fundamentem tych zmian – nie do końca widocznym na pierwszy rzut oka – jest „zdywersyfikowanie” dotychczasowego modelu konsumenckiego postępowania upadłościowego. W miejsce jednego postępowania możliwe do zastosowania są trzy postępowania. Są one zasadniczo różne pod względem struktury (a częściowo

dokonująca z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

³ Szerzej M. Mrówczyński, *Uczestnicy postępowania upadłościowego*, Warszawa 2019, s. 49–50 wraz z powołaną literaturą.

także pod względem organów postępowania). Największym chyba problemem jest mało czytelny, dość niecodzienny sposób regulacji zastosowany przez ustawodawcę. Otóż obowiązujący od nowelizacji stan prawny dotyczący omawianej problematyki został pieczołowicie „utkany” z pewnej liczby przepisów szczególnych, odesłań ogólnych do przepisów ogólnych tej samej ustawy i przepisów innych ustaw (kodeksu postępowania cywilnego, Prawa restrukturyzacyjnego), odesłań szczegółowych, jak również wyłączeń stosowania niektórych poszczególnych przepisów, a w dodatku niektóre z odesłań mają charakter piętrowy.

W ramach tego artykułu zostanie przeanalizowana problematyka kryteriów zastosowania wymienionych postępowań, wzajemnych relacji między nimi, jak również struktury każdego z nich. W dalszej kolejności zostaną przedstawione zmiany w systemie organów postępowania upadłościowego.

2. Ogólne założenia ustawodawcze wprowadzonych zmian

Jak powiedziano, model postępowań dotyczących niewypłacalności konsumenta ewoluował⁴. Ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r.⁵ do polskiego systemu prawnego wprowadzono postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej. Przyjęło się jego skrótowe określenie: konsumenckie postępowanie upadłościowe⁶ lub – w jeszcze większym uproszczeniu – upadłość

⁴ Zob. A. Wolska-Bagińska, *Analiza rozwoju instytucji upadłości konsumenckiej w Polsce w latach 2009–2017*, „Palestra” 2018 nr 5, s. 33–40; R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości konsumenckiej i układzie konsumenckim*, Warszawa 2020, s. 27–46.

⁵ Ustawa o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 234, poz. 1572).

⁶ Tak np. A. Jakubecki, *Główne kierunki zmian w tzw. upadłości konsumenckiej w świetle nowelizacji Prawa upadłościowego i naprawczego z dnia 24 sierpnia 2014 r.*, w: *Ochrona praw konsumenta. Stan obecny i perspektywy*, red. J. Mojak, A. Żywicka, Lublin 2015, s. 10; P. Filipiak i Ł. Lipowicz, w: *Upadłość konsumencka po dużej nowelizacji. Komentarz*, red. P. Filipiak, Poznań

konsumencka⁷. Stanowiło ono od tej pory jedno z odrębnych postępowań upadłościowych uregulowanych ustawą Prawo upadłościowe i naprawcze⁸. Upadłość konsumencką ukształtowano pierwotnie, czyli we wskazanej ustawie z 2008 r., w sposób restrykcyjny; dotyczyła ona wyłącznie sytuacji, gdy niewypłacalność dłużnika powstała wskutek wyjątkowych i niezależnych od niego okoliczności⁹. Upadłość w takim kształcie mogła być traktowana w kategoriach przywileju¹⁰. Mocą ustawy z 29 sierpnia 2014 r.¹¹ postępowanie, o którym mowa, oparto na zupełnie innych założeniach. Umorzenie zobowiązań upadłego wysunęło się odtąd – jako cel postępowania upadłościowego – na plan pierwszy, tj. uzyskało priorytet względem celu windykacyjnego¹². Znalazło to wyraz w przepisach, poprzez które wprowadzono zasadnicze zmiany, takie jak: pokrywanie w szerokim zakresie kosztów postępowania przez Skarb Państwa¹³,

2015, s. 87 i 196; P. Janda, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 1057; K. Michalak, *Ogłoszenie upadłości osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2009, nr 3–4, s. 71, 73 i 78.

⁷ Zob. wyżej przypis 2 i 3. Zob. też A. Hrycaj, *Prawo i postępowanie upadłościowe osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej*, Warszawa 2020, s. 18–19.

⁸ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. (tekst jednolity: Dz.U. z 2020 r., poz. 1228); tytuł ustawy zmieniono na „Prawo upadłościowe” (dalej: p.u.) na mocy Ustawy z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (tekst jednolity: Dz.U. z 2020 r. poz. 814 ze zm.); dalej: p.r.

⁹ Sformułowanie przejęte z art. 1 Prawa o postępowaniu układowym z 1934 r. (Dz.U. Nr 93, poz. 836), a wprowadzone ówczesnie do art. 1 i do art. 491³ Prawa upadłościowego i naprawczego.

¹⁰ Zob. np. P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 987.

¹¹ Ustawa o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. poz. 1306). Nowelizacja ta weszła w życie z dniem 31 grudnia 2014 r.

¹² F. Zedler, *Zmiany w regulacji postępowania upadłościowego wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 1, s. 8. Szerzej co do uzasadnienia liberalizacji upadłości konsumenckiej zob. S. Gurgul, *Prawo upadłościowe, Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 4.

¹³ Szerzej F. Zedler, op.cit., s. 9.

złagodzone podstawy oddalenia wniosku o upadłość¹⁴, możliwość odstąpienia od ustalenia planu spłaty (a więc wyłączenie zaspokojenia wierzycieli), możliwość zawarcia układu¹⁵. Klauzula względów słuszności lub humanitarnych pojawiająca się w ustawie w kilku miejscach sprawiła, że oddłużenie stało się możliwe praktycznie prawie zawsze. Od nowelizacji dokonanej w 2015 r.¹⁶ postępowanie to miało swój wariant „mieszany”, możliwy do stosowania w wypadku byłego przedsiębiorcy¹⁷. W tym wariantcie upadłość mogła być ogłoszona nie tylko na wniosek dłużnika, ale również na wniosek wierzyciela oraz obowiązywały pewne modyfikacje zwiększające ochronę praw wierzycieli¹⁸.

Projektodawca doszedł do przekonania, że ten zmieniony model upadłości konsumenckiej wymaga dalszych zmian. Ujawniło się bowiem wiele problemów praktycznych. Nastąpiło to szczególnie jaskrawo zwłaszcza w obliczu wzrastającej – zgodnie z założeniami ustawodawcy – liczby spraw upadłościowych konsumentów¹⁹. Głównym założeniem przyjętym w związku z tym przez

¹⁴ Szerzej ibidem, s. 10. Nieuwzględnienie wniosku o ogłoszenie upadłości stanowiło w założeniu wyjątek; następowało to bowiem – zgodnie z art. 491⁴ ust. 1 p.u. w ówczesnym brzmieniu – obligatoryjnie wtedy tylko, gdy dłużnik doprowadził do swojej niewypłacalności lub istotnie zwiększył jej stopień umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa; pozostałe przesłanki negatywne, wyrażone w art. 491⁴ ust. 2–4 p.u. w ówczesnym brzmieniu, miały charakter względny, tj. mogły zostać wyłączone względami słuszności lub względami humanitarnymi.

¹⁵ Szerzej F. Zedler, op.cit., s. 12; R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 41–46. Ten tzw. układ w upadłości nie miał jednak większego znaczenia w praktyce.

¹⁶ Mocą ustawy Prawo restrukturyzacyjne; zob. przypis 8. Weszła ona w życie z dniem 1 stycznia 2016 r.

¹⁷ Zob. A. J. Witosz, w: *Prawo upadłościowe. Komentarz*, red. A. J. Witosz, Warszawa 2017, s. 1172; idem, w: *System prawa handlowego*, red. S. Włodyka, A. Szumański, t. 6: *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, red. A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, Warszawa 2016, s. 1278.

¹⁸ Zob. art. 491² ust. 5, art. 491⁴ ust. 5, art. 491¹⁰ ust. 5, art. 491¹³ ust. 4, art. 491^{14a}, art. 491²² ust. 5 p.u. w brzmieniu ówczesnie obowiązującym.

¹⁹ Do wzrostu tej liczby przyczyniła się ponadto reguła, wprowadzona na mocy wyżej wymienionej nowelizacji, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2016 r., że również postępowanie upadłościowe wobec byłych przedsiębiorców w okresie roku od dnia wykreślenia z właściwego rejestru lub zaprzestania

projektodawcę stało się ułatwienie oddłużenia, co nieodłącznie ma się wiązać z usprawnieniem postępowania²⁰.

W wyniku wprowadzonych zmian obecnie możliwe do wykorzystania postępowania dotyczące niewypłacalności konsumenta to: postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej (będące postępowaniem odrębnym), postępowanie o zawarcie układu na zgromadzeniu wierzycieli przez osobę fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej (będące odtąd drugim odrębnym postępowaniem upadłościowym dotyczącym takich osób) i postępowanie upadłościowe prowadzone według przepisów ogólnych o postępowaniu upadłościowym (według przepisów części pierwszej ustawy).

Sporą niewygodę stanowią nadzwyczaj długie nazwy wymienionych postępowań odrębnych. Dotychczasową skrótową nazwę „konsumenckie postępowanie upadłościowe” trzeba uznać za nieprzydatną. Każde bowiem z tych postępowań dotyczy konsumenta (osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej) i każde jest kwalifikowane przez ustawodawcę jako postępowanie upadłościowe. W przypadku użycia skrótowego określenia nie byłoby więc wiadomo, do którego z nich ta nazwa się odnosi. Można zaproponować – przynajmniej na potrzeby niniejszego opracowania – następujące skrótowe nazwy postępowań odrębnych: „konsumenckie postępowanie upadłościowe z upadłością” i „konsumenckie postępowanie upadłościowe z układem”, choć ze świadomością ich niezręczności²¹.

działalności gospodarczej prowadzi się według przepisów o upadłości konsumenckiej.

²⁰ Zob. Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy Prawo upadłościowe i niektórych innych ustaw, druk Sejmu VIII kadencji nr 3480 (dalej powoływane jako Uzasadnienie projektu), załącznik, s. 11, <http://www.sejm.gov.pl> (dostęp: 10.02.2020 r.). W projekcie zwrócono też uwagę na konieczność uwzględnienia w większym stopniu obecnych standardów europejskich; ibidem. Wspólne kierunki w transformacji postępowań oddłużeniowych w krajach europejskich omawia K. Michalak-Abram, *Zagadnienie europeizacji postępowania oddłużeniowego osób fizycznych*, Warszawa 2018, s. 200–209.

²¹ Natomiast – jak się wydaje – nie można na oznaczenie postępowania upadłościowego przyjąć nazwy „postępowanie układowe”, gdyż w polskiej tradycji

Istotną z punktu widzenia dłużnika zmianą jest to, że w nowym stanie prawnym sąd, rozpoznając wniosek dłużnika o ogłoszenie upadłości, nie bada już przesłanki tzw. moralności płatniczej (w szczególności winy w doprowadzeniu do stanu niewypłacalności)²², z tym że element badania moralności płatniczej zachowano przy ustalaniu planu spłaty (zob. art. 491^{14a} ust. 1 i art. 491¹⁵ ust. 1a p.u.). Natomiast korzyść dla konsumenta, płynąca z wprowadzenia drugiego z wymienionych postępowań odrębnych, polega na tym, że odtąd istnieje postępowanie specjalnie przeznaczone do tego, by stworzyć możliwość zawarcia tzw. układu konsumentckiego.

Obecnie więc obok upadłości konsumentckiej (rozumianej jako instytucja lub ewentualnie też jako synonim tzw. konsumentckiego postępowania upadłościowego) wyróżnia się układ konsumentcki²³. Układ konsumentcki to sam akt układu między dłużnikiem będącym konsumentem a wierzycielami, ale można się spodziewać, że w praktyce przyjmie się też drugie rozumienie terminu „układ konsumentcki” – jako skrótowa, uproszczona i bardziej potoczna nazwa odrębnego postępowania, w którym ten układ jest zawierany²⁴. Pojęciem upadłości konsumentckiej można ewentualnie objąć całość rozwiązań prawnych mających zastosowanie w celu zaradzenia sytuacji niewypłacalności „konsumenta”, a w konsekwencji stosować termin „upadłość konsumentcka” także jako uproszczone określenie wszystkich trzech wymienionych postępowań, ale tylko przy zastrzeżeniu, że jest to już inne – a mianowicie szerokie – rozumienie tego terminu²⁵.

języka prawnego postępowanie upadłościowe i postępowanie układowe to dwa różne pod względem charakteru i celów postępowania.

²² R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 47–48 i 57.

²³ Zob. ibidem już w samym tytule opracowania.

²⁴ W takim zróżnicowanym rozumieniu używa tego sformułowania R. Adamus; zob. ibidem, s. 13, 18, 19, 62, 139, 145, 147, 149–154.

²⁵ Podobnie R. Adamus, ibidem, s. 19. W takim ujęciu upadłość konsumentcka ma swoje modele: likwidacyjno-oddłużeniowy, wyłączny oddłużeniowy i układowy; zob. ibidem oraz R. Adamus, P. Kuglarz, komentarz do art. 491¹, w: *Upadłość konsumentcka. Komentarz*, red. R. Adamus, M. Geromin, B. Groele, Z. Miczek, Warszawa 2020, Legalis.

Nawiązując do już wzmiankowanych celów rozważanych postępowań, należy zwrócić uwagę, że regulujący tę kwestię art. 2 p.u. również został znowelizowany. Przepis ten ma walor ogólny, tzn. odnosi się do wszystkich rodzajów postępowania upadłościowego²⁶. W ust. 1 stanowi on, że postępowanie uregulowane ustawą należy prowadzić tak, aby roszczenia wierzycieli mogły zostać zaspokojone w jak najwyższym stopniu, a jeśli racjonalne względy na to pozwolą – dotychczasowe przedsiębiorstwo dłużnika zostało zachowane. Ustęp 2 tego artykułu w wersji po rozważanej tu nowelizacji brzmi: „postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych należy prowadzić również tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym”²⁷. Terminy „umorzenie zobowiązań” i „oddłużenie” należy traktować jako równoznaczne²⁸. Natomiast oddłużenie rozumiane szeroko obejmuje: umorzenie zobowiązań w całości lub w części, rozłożenie spłat wierzytelności na raty, przedłużenie terminu spłat wierzytelności²⁹. Przy tym drogą realizacji oddłużenia może być również zawarcie układu (w tym tzw. układu upadłości)³⁰, czyli zastosowanie mechanizmów restrukturyzacyjnych. Takie też – szerokie – rozumienie oddłużenia przyjęto w projekcie rozważanej nowelizacji³¹.

Choć obecne literalne sformułowanie art. 2 p.u. mogłoby sugerować równorzędność celów windykacyjnego i oddłużeniowego, nie zmieniają się reguły przyjęte w ramach wskazanej nowelizacji z 2014 r., według których umorzenie zobowiązań konsumenta może nastąpić bez ustalenia planu spłaty, a likwidacja masy upadłości

²⁶ Co do terminu „rodzaje postępowania” zob. niżej punkt 3 niniejszego opracowania.

²⁷ Brzmienie tego przepisu przed nowelizacją było następujące: „Postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej należy prowadzić tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym, a jeśli to możliwe – zaspokoić roszczenia wierzycieli w jak najwyższym stopniu”.

²⁸ Por. R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 19. Zob. też brzmienie uchylonego ust. 1a art. 2 p.u.

²⁹ S. Gurgul, *op.cit.*, s. 12.

³⁰ Por. A. J. Witosz, w: *Prawo upadłościowe*, s. 47.

³¹ Uzasadnienie projektu, s. 31 i 33.

nie jest obligatoryjnym elementem postępowania. W ten sposób umorzenie zobowiązań może być jedynym uzasadnieniem prowadzenia postępowania³².

3. Kryteria decydujące o zastosowaniu konkretnego rodzaju postępowania i wzajemne relacje poszczególnych rodzajów postępowania

W założeniu ustawodawcy, wyrażonym w uzasadnieniu projektu nowelizacji, zasadniczym „trybem” postępowania dotyczącego niewypłacalności konsumenta pozostaje odrębne postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej³³ (czyli konsumenckie postępowanie upadłościowe z upadłością). Postępowanie to ma swój nieco zmodyfikowany wariant w wypadku, gdy upadłość została ogłoszona wyłącznie na skutek uwzględnienia wniosku wierzyciela³⁴.

Z kolei art. 491¹ ust. 2 p.u. uprawnia sąd do tego, by wraz z ogłoszeniem upadłości postanowił, że postępowanie będzie prowadzone zgodnie z przepisami części pierwszej ustawy (czyli jako ogólne postępowanie upadłościowe³⁵), „jeżeli jest to uzasadnione znacznym rozmiarem majątku dłużnika, znaczną liczbą wierzycieli lub innymi uzasadnionymi przewidywaniami co do zwiększonego

³² Zob. A. J. Witosz, w: *System prawa*, s. 1276.

³³ Uzasadnienie projektu, s. 34.

³⁴ Zob. art. 491² ust. 1, 491⁷ ust. 5, 491¹⁰ ust. 5, 491¹⁴ ust. 2; zob. też R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 68.

³⁵ Terminem „ogólne postępowanie upadłościowe” posługują się np. F. Zedler, *Zarys prawa upadłościowego*, Warszawa 2016, s. 30; S. Gurgul, op.cit., s. 10 oraz M. Bieniak, *Środki zaskarżenia w postępowaniu upadłościowym i naprawczym*, Warszawa 2007, s. 17. Można spotkać też termin „generalne postępowanie upadłościowe”; tak A. Witosz, A. J. Witosz, w: *System prawa*, s. 1193. Bywa także używany termin „postępowanie zwykłe” (tak R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 20) lub „tryb zwykły” (tak ibidem, s. 21 i 63). W Uzasadnieniu projektu, s. 35, jeszcze inaczej, a mianowicie: „tryb upadłości zwykłej”.

stopnia skomplikowania postępowania”. Ze sformułowania art. 491¹ ust. 2 p.u., zawierającego odesłanie do przepisów części pierwszej ustawy, wynika, że mają one zastosowanie wprost. Tenże art. 491¹ w ust. 3 i 4 wprowadza jednak jednocześnie modyfikacje warunkowane oddłużeniowym celem postępowania³⁶. Zmiany te polegają przede wszystkim na tym, że należy ponadto stosować art. 491⁷, 491⁸ i 491¹⁰ p.u. Zastosowanie ma więc tymczasowe pokrywanie kosztów postępowania przez Skarb Państwa, zasięganie informacji o upadłym przez syndyka u naczelnika właściwego urzędu skarbowego i w Krajowym Rejestrze Sądowym, a także umorzenie postępowania na wniosek upadłego lub ze względu na niewykonanie przez niego obowiązków ciężących na nim w toku postępowania lub też ze względu na to, że dane podane przez dłużnika we wniosku o ogłoszenie upadłości okazały się niezgodne z prawdą lub niepełne. Z kolei art. 361 p.u. (dotyczący przede wszystkim umorzenia postępowania ze względu na tzw. ubóstwo masy upadłości) stosuje się odpowiednio jedynie wówczas, gdy upadłość została ogłoszona wyłącznie na skutek uwzględnienia wniosku wierzyciela.

Orzeczenie przez sąd, że postępowanie wobec konsumenta będzie się toczyło jako ogólne postępowanie upadłościowe, jest dopuszczalne nie tylko wraz z ogłoszeniem upadłości. Możliwość przejścia do ogólnego postępowania upadłościowego istnieje również po ogłoszeniu upadłości konsumenta. O ile więc sąd dopiero po ogłoszeniu upadłości, w szczególności na skutek informacji uzyskanych od syndyka, ustali, że zachodzą ku temu przesłanki, wydaje w tej kwestii postanowienie (zob. art. 491⁵ ust. 2 p.u.).

Choć zakłada się, że zasadniczo stosowane będzie konsumencie postępowanie upadłościowe z upadłością, to jednak priorytet ma konsumenckie postępowanie upadłościowe z układem³⁷. Otóż z art. 491²⁵ ust. 2 p.u. wynika, że sąd może z urzędu skierować dłużnika do postępowania o zawarcie układu na zgromadzeniu wierzycieli, o ile tylko we wniosku o ogłoszenie upadłości nie zastrzegł on, że nie chce skorzystać z możliwości układu. Osobny wniosek dłużnika o otwarciu tego postępowania nie jest więc konieczny.

³⁶ Zob. R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 63.

³⁷ Zob. Uzasadnienie projektu, s. 32.

Wprowadzenie tego postępowania sprawia, że powstaje możliwość, iż niewypłacalny dłużnik zachowa swój majątek (chyba że dla realizacji układu sam sprzeda wybrane przez siebie składniki swojego majątku)³⁸. Przy tym z treści ust. 3 wymienionego artykułu wynika, że postępowanie to jest przeznaczone tylko dla takich niewypłacalnych dłużników, którzy spełniają określone kryterium w zakresie statusu zawodowego i finansowego. Mianowicie uwzględnienie wniosku, o którym mowa, jak również skierowanie dłużnika z urzędu do postępowania o zawarcie układu może nastąpić, jeżeli możliwości zarobkowe i sytuacja zawodowa dłużnika wskazują, że będzie on zdolny do pokrycia kosztów postępowania oraz że możliwe będzie zawarcie i wykonanie układu (art. 491²⁵ ust. 3 p.u.).

Z art. 491²⁶ ust. 1 i 2 p.u. wynika, że dłużnik powinien uiścić zaliczkę na wydatki tego postępowania³⁹. Nieuiszczenie zaliczki jest podstawą zwrotu wniosku o otwarcie postępowania o zawarcie układu, a jeżeli dłużnik został skierowany do tego postępowania z urzędu, brak zaliczki prowadzi do umorzenia postępowania i rozpoznania wniosku o ogłoszenie upadłości.

Powstaje pytanie, czy istnieje możliwość stosowania innego jeszcze postępowania odrębnego, a mianowicie postępowania wszczętego po śmierci niewypłacalnego dłużnika. W literaturze można spotkać stanowisko, według którego postępowanie upadłościowe wobec zmarłego konsumenta może się toczyć (z wyjątkiem postępowania o zawarcie układu)⁴⁰ i wtedy zastosowanie mogą mieć jednocześnie przepisy regulujące wskazane postępowanie odrębne wszczęte po śmierci niewypłacalnego dłużnika i przepisy regulujące odrębne postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej⁴¹. Jednak należy zwrócić uwagę, że po śmierci dłużnika z natury rzeczy nie można już go oddłużyć,

³⁸ Ibidem, s. 33. Choć należy zauważyć, że przepisy nie zakazują zawierania układu likwidacyjnego. A zatem przynajmniej teoretycznie również taki układ byłby dopuszczalny; por. A. J. Witosz, w: *System prawa*, s. 1297.

³⁹ Zaliczka ma wysokość przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku w trzecim kwartale roku poprzedniego, ogłoszonego przez prezesa GUS.

⁴⁰ R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 53–54.

⁴¹ Zob. ibidem, s. 68.

w tym ustalić w stosunku do niego planu spłaty, postępowanie jest więc bezprzedmiotowe⁴².

Wszystkie trzy postępowania dotyczące niewypłacalności konumenta należą do systemu postępowania upadłościowego. Podstawę do twierdzenia, że dotyczy to jednakowo obu wymienionych postępowań odrębnych, stanowi normatywne zakwalifikowanie tych postępowań: są one regulowane ustawą Prawo upadłościowe; przy tym są wprost zaliczone do odrębnych postępowań upadłościowych; w ustawie bowiem nagłówek części trzeciej, obejmującej m.in. rozważane postępowania, brzmi: „Odrębne postępowania upadłościowe”.

Jeżeli chodzi o postępowania odrębne⁴³, to treść art. 4 ust. 1 p.u. wskazuje na to, że ustawodawca kwalifikuje je jednocześnie jako „inne rodzaje postępowań”⁴⁴. Są one „równoprawne” z ogólnym postępowaniem upadłościowym. Natomiast – w odróżnieniu od tego ostatniego postępowania – nie zostały w całości uregulowane autonomicznie⁴⁵.

4. Cechy strukturalne poszczególnych rodzajów postępowania

Konsumenckie postępowanie upadłościowe z upadłością, pozostające „zasadniczym trybem”, w wyniku nowelizacji uzyskuje istotnie uproszczony kształt. To uproszczenie projektodawca traktuje jako

⁴² P. Zimmerman, *Komentarz do art. 491² p.u.*, w: *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2020, Legalis.

⁴³ Spotkać można też termin „tryby odrębne postępowania upadłościowego”; tak R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 21 i 68.

⁴⁴ Przepis ten brzmi: „Przepisy części pierwszej stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w ustawie, chyba że przepis szczególnie stanowi inaczej”.

⁴⁵ Problematyka skomplikowanego sposobu ich regulacji nie jest tu rozwijana ze względu na ograniczone ramy opracowania. Niemniej należy zwrócić uwagę na samo sformułowanie zawarte w art. 491² ust. 1 *in principio* p.u., w którym ustawodawca zawarł postanowienie, że w sprawach nieuregulowanych przepisami o postępowaniu odrębnym wobec osób fizycznych nieprowadzących

podstawowy instrument mający umożliwić sprawniejsze rozwiązywanie problemu niewypłacalności dłużnika będącego konsumentem⁴⁶.

Generalnie budowa postępowania upadłościowego w jego drugim stadium (tj. w stadium właściwego postępowania upadłościowego) jest specyficzna, czyli całkowicie różna od struktury np. procesu cywilnego czy postępowania nieprocesowego. Budowa ta jest w niejednolity sposób opisywana w literaturze. W jednym z ujęć mówi się o trzech zespołach działań w tym postępowaniu: pierwszy rozpoczyna się dokonywaniem zgłoszeń wierzytelności, które są następnie rozpoznawane, i na koniec ustalona zostaje lista wierzytelności; na drugi zespół działań składają się: czynności związane z objęciem zarządu masy upadłości przez syndyka, zarządzanie masą i jej likwidacja, wreszcie podział sumy uzyskanej z likwidacji masy; trzeci zespół – który może, lecz nie musi wystąpić – to zawarcie układu⁴⁷. Inne ujęcie polega na wyróżnieniu wielu szczegółowych „etapów” z zastrzeżeniem – całkowicie słusznym – że etapy te nie muszą występować w określonej sekwencji, lecz zazwyczaj się przeplatają⁴⁸. W każdym razie można powiedzieć, że czynności właściwego postępowania upadłościowego, o ile nie ma nastąpić zawarcie układu, biegną dwoma zasadniczymi nurtami: w pierwszym dochodzi do ustalania wierzytelności, w drugim – do ustalania składu i likwidacji masy upadłości⁴⁹, a podział funduszów masy jest tym momentem, w którym nurty te się spotykają⁵⁰. W wyjątkowym wypadku, jakim jest zawieranie układu w upadłości, toczy się postępowanie w przedmiocie zawarcia układu.

działalności gospodarczej „przepisy o postępowaniu upadłościowym stosuje się odpowiednio”. Otóż pomimo nowelizacji nie usunięto z rozważanego przepisu wcześniej zaistniałej usterki. Polega ona na tym, że brak w tym przepisie sprecyzowania, że chodzi o odesłanie do przepisów o **ogólnym** postępowaniu upadłościowym, a to sprawia, iż powstaje błędna sugestia, jakoby postępowanie odrębne, o którym mowa, nie było postępowaniem upadłościowym.

⁴⁶ Uzasadnienie projektu, s. 2.

⁴⁷ F. Zedler, *Prawo upadłościowe i układowe*, Toruń 1999, s. 55–56.

⁴⁸ P. Zimmerman, w: *System prawa*, s. 1046.

⁴⁹ Por. O. Buber, *Polskie prawo upadłościowe*, Warszawa 1936, s. 13, który używa sformułowania o „kierunkach, w których biegnie postępowanie”.

⁵⁰ M. Mrówczyński, op.cit., s. 97.

Struktura ta zostaje zasadniczo zachowana, jeżeli postępowanie upadłościowe wobec dłużnika będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej przebiega jako ogólne postępowanie upadłościowe. Natomiast w wypadku odrębnego konsumenckiego postępowania upadłościowego z upadłością wyżej wzmiankowane uproszczenie postępowania ustawodawca osiąga poprzez zintegrowanie czynności ustalania wierzytelności, planu podziału funduszków masy upadłości i planu spłaty⁵¹. Tym samym następuje całkowite rozbicie wyżej wskazanej tradycyjnie przyjmowanej w polskim systemie prawnym struktury właściwego postępowania upadłościowego. Nie występuje więc w postępowaniu ustalanie listy wierzytelności ani nie sporządza się aktu w postaci tradycyjnie rozumianego planu podziału funduszków masy upadłości, tym bardziej że likwidacja masy upadłości nie jest obligatoryjnym, immanentnym elementem tego postępowania. Takim elementem i centralnym punktem postępowania są natomiast czynności oddłużeniowe⁵².

Sposoby oddłużenia⁵³ w rozważanym postępowaniu odrębnym są następujące:

- 1) ustalenie planu spłaty wierzycieli (zasadnicza długość okresu, na który następuje jego ustalenie, wynosi – zgodnie z art. 491¹⁵ ust. 1 pkt 4 p.u. – 36 miesięcy);
- 2) umorzenie przez sąd zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty, co następuje, jeśli osobista sytuacja upadłego w oczywisty sposób wskazuje, że jest on trwale niezdolny

⁵¹ Por. Uzasadnienie projektu, s. 34. Szerzej R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 20.

⁵² Zauważyć należy, że symptomy rozbicia tradycyjnej struktury postępowania upadłościowego wystąpiły już na gruncie stanu prawnego obowiązującego od wspomnianej nowelizacji z 2014 r. Od tego bowiem czasu możliwe było prowadzenie postępowania upadłościowego w ogóle bez uczestnictwa wierzycieli, a to prowadziło w szczególności do powstania poglądu, że w takiej sytuacji pominać należy postępowanie w przedmiocie ustalenia listy; zob. J. Werengowski, *Postępowanie upadłościowe bez udziału wierzycieli*, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2015, nr 1, s. 45–49.

⁵³ Terminologię „sposoby oddłużenia” zastosowano w Uzasadnieniu projektu, s. 24 i 36. R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 67 i 70, nazywa je „trybami oddłużenia”.

- do dokonywania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty (art. 491¹⁶ ust. 1 p.u.); tak samo co do zasady w wypadku braku zgłoszeń wierzytelności i jednocześnie braku wierzytelności, które podlegałyby z urzędu umieszczeniu na liście wierzytelności, gdyby postępowanie było prowadzone jako ogólne postępowanie upadłościowe (art. 491¹⁴ ust. 5, art. 491¹⁵ ust. 2 p.u.);
- 3) warunkowe umorzenie przez sąd zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty, co następuje, jeżeli niezdolność do dokonywania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty, wynikająca z osobistej sytuacji upadłego, nie ma charakteru trwałego (art. 491¹⁶ ust. 2a p.u.)⁵⁴; przy tym „warunkowość” umorzenia polega na tym, że zasadniczo w okresie pięciu lat może zostać złożony wniosek upadłego lub wierzycieli o ustalenie planu spłaty, a z kolei z upływem tego okresu umorzenie zobowiązań następuje automatycznie;
 - 4) zawarcie układu w upadłości (art. 491²² i art. 266a–f w zw. z art. 491²³ p.u.).

Natomiast przesłanki odmowy ustalenia planu spłaty określa art. 491^{14a} ust. 1 p.u., przy czym z ust. 2 tego artykułu wynika, że jeśli zgromadzono w postępowaniu fundusze masy upadłości, odmowa ustalenia planu spłaty jest wykluczona.

Zgodnie z art. 491¹⁴ ust. 8 p.u. wydanie postanowienia o ustaleniu planu spłaty wierzycieli albo umorzeniu zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty lub warunkowym umorzeniu zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty oznacza zakończenie postępowania upadłościowego. Dzięki takiemu rozwiązaniu mogą zrealizować się skutki prawne zakończenia postępowania upadłościowego określone w przepisach ogólnych Prawa upadłościowego. Podobnie – w myśl art. 491^{14a} ust. 3 p.u. – wydanie postanowienia o odmowie ustalenia planu spłaty oznacza zakończenie postępowania. Trzecim wypadkiem zakończenia postępowania jest wydanie przez sąd postanowienia o zakończeniu postępowania, co następuje

⁵⁴ Warunkowemu umorzenie może jednak wyjątkowo towarzyszyć plan spłaty, jeżeli zgromadzono fundusze masy upadłości (zob. art. 491¹⁶ ust. 2a zd. trzecie w zw. z ust. 1a p.u.).

wtedy, gdy w postępowaniu wszczętym wyłącznie na wniosek wierzyciela, dłużnik na wezwanie syndyka złoży oświadczenie, iż nie wnosi o ustalenie planu spłaty ani o umorzenie zobowiązań bez ustalenia planu spłaty, ani o warunkowe umorzenie zobowiązań bez ustalenia planu spłaty (art. 491¹⁴ ust. 2 zd. drugie p.u.).

Jeżeli doszło do ustalenia przez sąd planu spłaty, to jego wykonanie jest osobnym etapem postępowania⁵⁵, następującym po jego formalnym zakończeniu. Idea planu spłaty opiera się na założeniu, że upadły – choć nie ma już majątku mogącego stać się bezpośrednim źródłem zaspokojenia wierzycieli – może mieć dochody, które okażą się wystarczające, by wykorzystać je w interesie wierzycieli⁵⁶. W ten sposób zostaje ukształtowany swego rodzaju okres próby, w którym dłużnik musi wykazać się pewną starannością w dochowywaniu obowiązków prawnych⁵⁷. Po wykonaniu planu spłaty następuje wydanie przez sąd postanowienia o stwierdzeniu wykonania tego planu i umorzeniu zobowiązań powstałych przed dniem ogłoszenia upadłości, a niewykonanych w drodze planu spłaty (art. 491²¹ ust. 1 p.u.).

Jak wskazano, wyjątkowo możliwe może okazać się zawarcie układu w upadłości. Jeśli zawarto układ, wymaga on zatwierdzenia przez sąd. Po prawomocnym zatwierdzeniu układu sąd wydaje postanowienie o zakończeniu postępowania (art. 270d zd. pierwsze w zw. z art. 491²³ p.u.). W wypadkach określonych odpowiednio stosowanymi przepisami p.r. może się toczyć postępowanie w przedmiocie uchylecia układu lub postępowanie w przedmiocie zmiany układu. Natomiast jeżeli nastąpiło wykonanie układu lub wyegzekwowanie wierzytelności objętych układem, sąd wydaje postanowienie o wykonaniu układu.

Jeżeli wobec konsumenta toczy się ogólne postępowanie upadłościowe, czynności oddłużeniowe – konstytuujące tzw. postępowanie oddłużeniowe – występują w nim w kształcie analogicznym do przeanalizowanego postępowania odrębnego, przy czym przeprowadzenie postępowania oddłużeniowego wymaga osobnego wniosku upadłego,

⁵⁵ Por. A. J. Witosz, w: *System prawa*, s. 1279.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

złożonego w terminie 30 dni od dnia obwieszczenia postanowienia o zakończeniu postępowania (zob. art. 369 ust. 1 i 1a p.u.), a plan spłaty nigdy nie przyjmuje tu jednocześnie funkcji planu podziału funduszków masy upadłości⁵⁸. Takie rozbudowane postępowanie oddłużeniowe w ogólnym postępowaniu upadłościowym dotyczy wszystkich upadłych będących osobami fizycznymi, a nie tylko konsumentów. W wypadku konsumenta należy uwzględnić treść art. 491¹ ust. 4 zd. drugie p.u., według którego jeżeli upadłość nie została ogłoszona wyłącznie na skutek uwzględnienia wniosku wierzyciela, sąd stwierdza zakończenie postępowania upadłościowego również w przypadku braku masy upadłości lub gdy po całkowitym zlikwidowaniu masy upadłości nie został sporządzony ostateczny plan podziału ze względu na brak funduszków masy upadłości mogących podlegać podziałowi.

A zatem w ogólnym postępowaniu upadłościowym toczącym się wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej – tak samo jak w postępowaniu odrębnym wobec tych osób – może być realizowana likwidacja majątku i oddłużenie albo tylko oddłużenie (bez likwidacji majątku).

Zarówno w konsumenckim postępowaniu upadłościowym z upadłością, jak i w ogólnym postępowaniu upadłościowym w toku wykonywania planu spłaty może z kolei być prowadzone postępowanie w przedmiocie zmiany planu spłaty (art. 491¹⁹ ust. 1 i 3, art. 370d ust. 1 i 2 w zw. z art. 491¹ ust. 2 p.u.) lub postępowanie w przedmiocie uchylenia planu spłaty, przy tym może to być uchylenie planu spłaty wraz z umorzeniem niewykonanych zobowiązań (art. 491¹⁹ ust. 2, art. 370d ust. 1a w zw. z art. 491¹ ust. 2 p.u.) lub uchylenie planu spłaty prowadzące do tego, że zobowiązania upadłego pozostaną nieumorzone (art. 491²⁰, art. 370e w zw. z art. 491¹ ust. 2 p.u.). Natomiast po warunkowym umorzeniu zobowiązań bez ustalenia planu spłaty może dojść do postępowania w przedmiocie uchylenia warunkowego umorzenia zobowiązań bez ustalenia planu spłaty, przy tym może to być uchylenie warunkowego umorzenia zobowiązań wraz z jednoczesnym ustaleniem planu spłaty (art. 491¹⁶

⁵⁸ Por. R. Adamus, *Oddłużenie w upadłości*, s. 70.

ust. 2a i 2b, art. 369 ust. 2 i 2a w zw. z art. 491¹ ust. 2 p.u.) lub uchylenie warunkowego umorzenia zobowiązań prowadzące do tego, że zobowiązania upadłego pozostaną nieumorzone (art. 491¹⁶ ust. 2g i 2h, art. 369 ust. 2f i 2g w zw. z art. 491¹ ust. 2 p.u.).

Jak powiedziano, w założeniu ustawodawcy priorytet w stosowaniu ma mieć postępowanie o zawarciu układu na zgromadzeniu wierzycieli⁵⁹. Przy tym ustawodawca nie uznaje tego postępowania za realizującego procedurę upadłości. Wręcz przeciwnie: w uzasadnieniu projektu nowelizacji stwierdza się, że postępowanie to stwarza alternatywę dla upadłości⁶⁰. O tym, że postępowanie to ma taki charakter jak postępowanie restrukturyzacyjne, świadczy odesłanie z art. 491³⁸ p.u., według którego do tego postępowania – w tym do zawarcia układu, jego skutków, zmiany i uchylenia – należy w zakresie nieuregulowanym stosować przepisy o przyspieszonym postępowaniu układowym (zawarte w ustawie Prawo restrukturyzacyjne).

Budowa tego postępowania jest taka jak postępowania restrukturyzacyjnego (w postaci postępowania układowego, przyspieszonego postępowania układowego czy postępowania sanacyjnego). Oznacza to, że po wydaniu przez sąd postanowienia o otwarciu postępowania postępowanie przechodzi do drugiego stadium. W tym stadium następuje przygotowanie propozycji układowych i zwołanie zgromadzenia wierzycieli w celu głosowania nad układem. W razie przyjęcia układu zapada postanowienie sądu w przedmiocie jego zatwierdzenia. Wykonanie układu obejmuje takie czynności, które są dokonywane poza ramami postępowania⁶¹. W wypadkach określonych odpowiednio stosowanymi przepisami p.r. może toczyć się postępowanie w przedmiocie uchylenia układu lub postępowanie w przedmiocie zmiany układu. Natomiast wykonanie układu lub wyegzekwowanie wierzytelności objętych układem prowadzi do wydania przez sąd postanowienia o wykonaniu układu.

⁵⁹ Zob. Uzasadnienie projektu, s. 32.

⁶⁰ Zob. ibidem, s. 33. Zob. też A. Hrycaj, *Prawo i postępowanie*, s. 19.

⁶¹ Tak też A. J. Witosz, w: *Prawo upadłościowe*, s. 49. Por. A. Hrycaj, w: *System prawa*, s. 46.

5. Zmiany w systemie organów postępowania

Bezprecedensową zmianą – mającą uprościć postępowanie upadłościowe wobec konsumenta – jest rezygnacja przez ustawodawcę z tradycyjnej w polskim prawie reguły, że tokiem postępowania upadłościowego kieruje sędzia-komisarz. Otóż obecnie w konsumenckim postępowaniu odrębnym z upadłością w postanowieniu o ogłoszeniu upadłości sędzia-komisarz nie jest wyznaczany, a jedynym sądowym organem postępowania działającym na stałe jest sąd upadłościowy. Czynności postępowania zostają skupione w ręku syndyka, a zatem pozasądowego organu postępowania upadłościowego. W szczególności syndyk samodzielnie decyduje o sposobie likwidacji masy upadłości (chyba że w postępowaniu ustanowiona zostałaby rada wierzycieli⁶²). Syndyk podlega odtąd nadzorowi sądu upadłościowego. Instrumentem tego nadzoru w rozważanym postępowaniu jest nieznany do tej pory w postępowaniu upadłościowym środek prawny w postaci skargi na czynności syndyka (uregulowanej w art. 491^{12a} p.u.)⁶³. Przysługuje ona również na zaniechania i generalnie jest wzorowana na skardze na czynności komornika⁶⁴.

Pomimo wyeliminowania z postępowania stałego organu sądowego w postaci sędziego-komisarza, jego funkcje są nadal przypisane organowi sądowemu. Mianowicie art. 491⁵ ust. 3 p.u. stanowi, że jeśli w postępowaniu prowadzonym w trybie art. 491¹ ust. 1 do wykonania określonej czynności właściwy jest sędzia-komisarz, to czynność tę wykonuje jako sędzia-komisarz wyznaczony sędzia, do którego przepisy o czynnościach sędziego-komisarza stosuje się odpowiednio. Ze sformułowania „jako sędzia-komisarz” wynika, że w postępowaniu tym jednak w istocie występuje organ w postaci sędziego-komisarza, który jednakże nie jest wyznaczony w danym

⁶² Zob. Uzasadnienie projektu, s. 40.

⁶³ Skargę na czynności syndyka wprowadzono ponadto w ogólnym postępowaniu upadłościowym, lecz tylko w jednym wypadku (zob. art. 242a ust. 2 p.u.).

⁶⁴ Zob. Uzasadnienie projektu, s. 34 i 41.

postępowaniu na stałe, jak to było przed nowelizacją. Skoro tak, to sformułowanie o odpowiednim jedynie stosowaniu w tym wypadku przepisów o czynnościach sędziego-komisarza wydaje się nieadekwatne.

Z kolei w konsumenckim postępowaniu upadłościowym z układem udział organów sądowych zostaje już ewidentnie ograniczony do minimum na rzecz istotnej roli licencjonowanego doradcy restrukturyzacyjnego⁶⁵. Co do zasady występuje on w tym postępowaniu jako nadzorca sądowy⁶⁶. W polskim systemie prawnym jest to organ charakterystyczny dla postępowań mających na celu zawarcie układu⁶⁷. W rozważanym postępowaniu do nadzorca sądowego należy w szczególności: sporządzenie w porozumieniu z dłużnikiem propozycji układowych, sporządzenie spisu wierzytelności i spisu wierzytelności spornych, zwołanie zgromadzenia wierzycieli w celu głosowania nad układem i przewodniczenie na tym zgromadzeniu⁶⁸. W razie zawarcia układu nadzorca sądowy zostaje nadzorcą wykonania układu.

Jeżeli chodzi o postępowanie wobec dłużnika będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej toczące się według przepisów ogólnych o postępowaniu upadłościowym, to należy zauważyć, że w znowelizowanym art. 491⁵ ust. 1 pkt 7 przyjęto tę samą regułę, co w znowelizowanym art. 51 ust. 1 pkt 6 p.u.,

⁶⁵ Zob. ibidem, s. 2–3.

⁶⁶ Organ ten zaliczyć należy – tak jak syndyka – do kategorii pozasądowych organów postępowania; zob. A. Hrycaj, *Syndyk masy upadłości*, Poznań 2006, s. 26; K. Flaga-Gieruszyńska, *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Warszawa 2012, s. 22–56. Odmiennie A. G. Harla, *Organy postępowania upadłościowego a organy postępowania cywilnego w ujęciu systemowym*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 4, s. 26.

⁶⁷ Występował więc w postępowaniu układowym regulowanym Prawem o postępowaniu układowym, a od wejścia w życie Prawa upadłościowego i naprawczego do czasu nowelizacji, która weszła w życie w dniu 1 stycznia 2016 r. – w postępowaniu upadłościowym z możliwością układu i w postępowaniu naprawczym. Według Prawa restrukturyzacyjnego ustanawia się go w postępowaniu układowym i w przyspieszonym postępowaniu układowym.

⁶⁸ Wobec odesłania zawartego w art. 238 p.r. w zw. z art. 491³⁸ p.u. teoretycznie nie jest wykluczone uchylene przez sąd na podstawie art. 239 p.r. zarządu własnego dłużnika i ustanowienie – w miejsce nadzorca sądowego – zarządcy.

a mianowicie konieczność określenia w postanowieniu o ogłoszeniu upadłości, czy funkcje sędziego-komisarza będzie pełnił sędzia czy referendarz sądowy. Zgodnie bowiem z nowym art. 151 ust 1a p.u. dopuszczalne jest pełnienie funkcji sędziego-komisarza również przez referendarza sądowego.

6. Wnioski

Co do ogólnej idei wprowadzonych zmian ustawodawczych, to przeprowadzone rozważania potwierdzają, że w ciągu 10 lat w polskim prawie system upadłości konsumenckiej przeszedł ewolucję od systemu ewidentnie restrykcyjnego do skrajnie liberalnego. Zrealizowano tendencję do tego, by mechanizm, który ze swej istoty powinien mieć zastosowanie w okolicznościach nadzwyczajnych, umieścić wśród instrumentów niemalże zwykłego, codziennego osiągania celów z zakresu polityki socjalnej i ekonomicznej. W „machinie” przeznaczonej na potrzeby niewypłacalnego konsumenta funkcjonują trzy rodzaje postępowań i jeszcze większa liczba samych sposobów oddłużenia. Ma to stworzyć pewność, że co do zasady w każdym możliwym stanie faktycznym będzie mogło dojść do oddłużenia dłużnika, i to przeprowadzonego sprawnie.

Formalnie rzecz biorąc, wszystkie postępowania, o których mowa, należą do systemu postępowania upadłościowego. W istocie jednak jedno z nich jest postępowaniem o charakterze postępowania układowego. Wprowadzenie tego ostatniego postępowania – stwarzającego dla konsumenta **osobną** możliwość zawarcia układu – jest wyrazem przyjętego przez ustawodawcę już od czasu uchwalenia Prawa restrukturyzacyjnego podejścia, według którego w razie niewypłacalności jakiegokolwiek podmiotu priorytet powinny mieć mechanizmy czysto restrukturyzacyjne (tj. pozwalające uniknąć likwidacji majątku). Postępowania te łączy wspólny cel. Przy tym zastosowanie poszczególnych z wymienionych postępowań charakteryzuje się elastycznością. Mianowicie sąd upadłościowy w znacznym zakresie z urzędu decyduje, które z trzech postępowań będzie prowadzone. W dodatku w niektórych wypadkach możliwe jest przejście do innego postępowania w trakcie już toczącego się postępowania.

Immanentnym elementem postępowania dotyczącego niewypłacalności konsumenta – zgodnym z celami tego postępowania – jest oddłużenie dłużnika. Pod względem sposobów oddłużenia ustawodawca zrealizował jednocześnie założenie ujednoczenia sytuacji prawnej niewypłacalnych osób fizycznych niezależnie od tego, czy są przedsiębiorcami, byłymi przedsiębiorcami czy też nie prowadzą i nie prowadziły działalności gospodarczej.

Znaczącym symptomem ewolucji upadłości konsumenckiej w polskim systemie prawnym jest brak przesłanki tzw. moralności płatniczej przy ogłaszaniu upadłości. Jest to zasadniczy element liberalizacji oddłużenia, uzupełniający istniejącą już wcześniej regułę, że jednym ze sposobów tego oddłużenia może być umorzenie zobowiązań upadłego w ogóle bez ustalania planu spłaty.

Istotne odrębności występujące w postępowaniu upadłościowym wobec osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej uznano w nauce za przesłankę przeprowadzenia podziału postępowania upadłościowego na postępowanie upadłościowe przedsiębiorcy i postępowanie upadłościowe konsumenta⁶⁹. *De lege lata* podział ten traci na znaczeniu wobec istnienia możliwości prowadzenia postępowania wobec konsumenta według przepisów ogólnych o postępowaniu upadłościowym.

Konkretne rozwiązania zastosowane w nowelizacji w znaczącym stopniu podporządkowano postulatowi usprawnienia postępowania upadłościowego wobec konsumenta. W ramach realizacji tych założeń wprowadzono nieznaną do tej pory w polskim systemie prawnym strukturę (budowę) postępowania upadłościowego, jeżeli toczy się ono jako odrębne postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej. Dokonano też znaczącego skupienia czynności w ręku organów pozasądowych przy ograniczeniu do minimum czynności organów sądowych w tym postępowaniu, jak również w postępowaniu o zawarcie układu na zgromadzeniu wierzycieli.

⁶⁹ R. Adamus, w: *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, red. A. Witosz, Warszawa 2010, s. 20.

STRESZCZENIE

Zasadnicze cechy nowego modelu postępowań dotyczących niewypłacalności dłużnika będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej

Opracowanie zawiera omówienie i analizę głównych cech modelu postępowań wprowadzonego uchwalonymi w 2019 r. przepisami nowelizującymi regulację tzw. upadłości konsumenckiej. Nowy stan prawny charakteryzuje się istnieniem w sumie trzech rodzajów postępowania upadłościowego dotyczącego niewypłacalności osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej. Dwa z nich mają status odrębnych postępowań upadłościowych, przy tym jedno z nich przebiega bez ogłoszenia upadłości, gdyż z istoty zmierza ono do zawarcia przez dłużnika układu z wierzycielami. Wszystkich trzech postępowań jednakowo dotyczy cel w postaci oddłużenia niewypłacalnego dłużnika, przy czym cel ten może być realizowany nawet w ogóle bez dążenia do osiągnięcia celu windykacyjnego. Znacząca część przeprowadzonych rozważań obejmuje wzajemne relacje między tymi postępowaniami. Szczegółowe ustalenia odnoszą się też do zagadnienia budowy obu postępowań odrębnych oraz kwestii organów tych postępowań w nowych przepisach.

Słowa kluczowe: upadłość; upadłość konsumencka; niewypłacalność; postępowanie upadłościowe; postępowanie układowe; oddłużenie

SUMMARY

The main features of new model of proceedings regarding insolvency of natural persons not conducting business activity

The article contains the description and the analysis of the model of proceedings introduced to Polish regulations of so called consumer bankruptcy in the amendments passed in 2019 year. In the new regulation there exist three kinds of proceedings regarding insolvency of natural persons not conducting business activity. Two of them are classified by legislator

among special bankruptcy proceedings and it is important that one of these two is conducted without a declaration of bankruptcy as it aims at an arrangement. The aim of all three proceedings is equally a debt relief. Such debt relief is possible even without any satisfaction of creditors. First of all considerations contained in the article comprise the relationships among these proceedings. Separate findings were made as regards structure of both mentioned special proceedings and the issue of bodies running these proceedings according to new regulations.

Keywords: bankruptcy; consumer bankruptcy; bankruptcy proceedings; insolvency; arrangement; debt relief

BIBLIOGRAFIA

- Adamus R., *Oddłużenie w upadłości konsumenckiej i układzie konsumenckim*, Warszawa 2020.
- Bieniak M., *Środki zaskarżenia w postępowaniu upadłościowym i naprawczym*, Warszawa 2007.
- Buber O., *Polskie prawo upadłościowe*, Warszawa 1936.
- Filipiak P., Hrycaj A., Lipowicz Ł., *Upadłość konsumencka po dużej nowelizacji. Komentarz*, red. P. Filipiak, Poznań 2015.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Warszawa 2012.
- Gurgul S., *Prawo upadłościowe, Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Harla A. G., *Organy postępowania upadłościowego a organy postępowania cywilnego w ujęciu systemowym*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 4.
- Hrycaj A., *Prawo i postępowanie upadłościowe osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej*, Warszawa 2020.
- Hrycaj A., *Syndyk masy upadłości*, Poznań 2006.
- Jakubecki A., *Główne kierunki zmian w tzw. upadłości konsumenckiej w świetle nowelizacji Prawa upadłościowego i naprawczego z dnia 24 sierpnia 2014 r.*, w: *Ochrona praw konsumenta. Stan obecny i perspektywy*, red. J. Mojak, A. Żywicka, Lublin 2015.
- Jakubecki A., Zedler F., *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Janda P., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Michalak K., *Ogłoszenie upadłości osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2009, nr 3–4.
- Michalak-Abram K., *Zagadnienie europeizacji postępowania oddłużeniowego osób fizycznych*, Warszawa 2018.

- Mrówczyński M., *Uczestnicy postępowania upadłościowego*, Warszawa 2019.
- Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, red. A. Witosz, Warszawa 2010.
- Prawo upadłościowe. Komentarz*, red. A. J. Witosz, Warszawa 2017.
- System prawa handlowego*, red. S. Włodyka, A. Szumański, t. 6., *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, red. A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, Warszawa 2016.
- Upadłość konsumencka. Komentarz*, red. R. Adamus, M. Geromin, B. Groele, Z. Miczek, Warszawa 2020, Legalis.
- Werengowski J., *Postępowanie upadłościowe bez udziału wierzycieli*, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2015, nr 1.
- Wolska-Bagińska A., *Analiza rozwoju instytucji upadłości konsumenckiej w Polsce w latach 2009 – 2017*, „Palestra” 2018, nr 5.
- Zedler, *Prawo upadłościowe i układowe*, Toruń 1999.
- Zedler F., *Zmiany w regulacji postępowania upadłościowego wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 1.
- Zedler F., *Zarys prawa upadłościowego*, Warszawa 2016.
- Zimmerman P., *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Zimmerman P., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2020, Legalis.

